

DE HUIZUMER DORPSKERK

“in Kort Begrip”

Toegang naar de Dorpskerk

©2013 : Protestantse Gemeente te Leeuwarden-Huizum.
Samensteller: Meindert Tangerman (kerkrentmeester).
Foto's door : Willem Lemmens (www.onl-media.com);
Chris Booms in opdracht van de Rijksdienst voor het
Cultureel Erfgoed voor het MeMO-Project;
Beeldbank HCL.
Drukker : MultyCopy, Leeuwarden

Geachte bezoeker,

Welkom in de Dorpskerk van Huizum, een oase van rust in een verstedelijkte omgeving.

U bent nu in één van de oudste kerken van Leeuwarden, want sinds 1944 is het grondgebied van Huizum, geannexeerd door de stad. Het dorp behoorde daarvoor tot het Zuidertrimdeel van de gemeente Leeuwarderadeel, met als grens tussen de stad en het dorp het riviertje de Potmarge.

Dit boekje wil de lezer een indruk geven van de (bouw)geschiedenis van de Huizumer Dorpskerk, die al zo'n negen eeuwen het belangrijkste gebouw in Huizum is. Voor dit boekje is gebruik gemaakt van de ruim voorhanden zijnde literatuur over de kerk, zoals achterin is vermeld. Het geheel is verlevendigd met foto's van o.a. het interieur.

In dit sfeervolle, wit gepleisterde kerkje uit de dertiende eeuw, lijkt de tijd de laatste 400 jaar stil te hebben gestaan. De kerk is niet meer in gebruik voor de wekelijkse eredienst en wordt nog hoofdzakelijk gebruikt voor trouw- en rouwdiensten.

De "Tsjerkepaad kommisje fan de Huzumer Doarpstsjerke" wenst u een inspirerend bezoek toe aan dit oude, monumentale Godshuis.

Akky Westra-Zijlstra
Cobi en Willie ten Hoeve
Meindert Tangerman

Het dorp Huizum

De Huizumer dorpskern ligt op een terp, opgeworpen op een kwelderrug aan de oostzijde van de oude Middellzee. Het dorp Huizum zal dan ook ontstaan zijn zo ongeveer tussen 600 en 1000 jaar na Christus.

De oudste bekende naamsvarianten van Huizum zijn: Husum (1430) en Husma (1456).

Binnen het dorpsgebied van Huizum lagen nog een drietal terpen, allemaal afgegraven in de 19^e eeuw: Rizens, Feitsma en Aebinga.

Abbinga-state (ingekleurde pentekening van J. Stellingwerf - 1722, HCL)

Op deze terpen bouwden de voornaamste families hun states, zoals:

Aebinga-state van de familie van Abbema en van Douwma (onder het huidige Drachtsterplein);

Fejtsma-state van de familie met deze naam en later van de jonkheer Van Rinia (gelegen in de wijk Adlân-oost, halverwege de Stinzenflora);

Dijxtra-state met de ontvanger-generaal Ritske van Dijxtra als bewoner (gelegen in het wijkje Nieuw Rapenburg, binnen de wijk Aldlân-west).

In de strijd van de Schieringers en de Vetkopers, waren de Huizumer hoofdelingen op de hand van de Schieringers, in tegenstelling tot de stad Leeuwarden, die Vetkopers gezind was. In die tijd is ook hier veel gestreden en verwoest.

In de 16^e eeuw waren de Huizumer hoofdelingen sterk Hervormings gezind en streden tegen de Spaanse overheersing. Epo van Douwma, Epo van Bootsma en Hessel Feytsma ondertekenden in 1566 “het Verbond der Edelen” en werden twee jaar later (het begin van de 80-jarige oorlog) in Brussel door hertog Alva voor het gerecht gedaagd, waarop ze naar Emden vluchtten.

Zowel jonker Epo van Douwma, als Hessel van Abbinga en Hessel Feytsma liggen in de dorpskerk begraven.

De kerk voor de reformatie

De Huizumer Dorpskerk is van oorsprong een echte parochiekerk, gesticht voor de erediensten van de bewoners van Huizum.

De Dorpskerk is gewijd aan St. John Baptiste, of te wel “Johannes de Doper”.

Johannes de Doper op het rechter paneel van het drieluik “De aanbidding van het Lam Gods”, door Jan van Eyck te Gent.

Hoewel we niet over een stichtingsakte van de kerk beschikken, kunnen we aan de bouw en het materiaalgebruik de bouwperiode afleiden. Het gebruik van kloostermoppen en tufsteen in de gevels (onder het pleisterwerk) wijzen erop dat de kerk gebouwd is aan het einde van de 12^e eeuw of in het begin van de 13^e eeuw. In deze tijd viel tevens de overgang plaats van de romaanse stijl met rondbogen naar de gotische bouwstijl met grote spitsboogvensters.

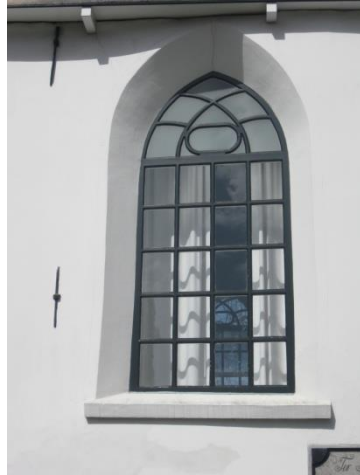
Deze stijlen zijn ook aanwezig in deze kerk, zoals de grote puntboog vensters en de kleine puntboog nissen in de toren

met rondbogige galmgaten en verder in de koorsluiting met de halve zeshoek. Aan de noordzijde is in de bepleistering een nis te zien die vermoedelijk een overblijfsel is van een dichtgemetseld venster uit de Romaanse periode.

Dichtgemetseld romaansvenster

spitsboogvenster

Gevel met ramen.

De toren

De 13^e eeuwse toren heeft op de bovenkant van het muurwerk uitsteeksels, die op een mannelijke patroonheilige wijzen. In de loop van de tijd is de toren een aantal keren gerestaureerd: 1626 (gedensteen zuidzijde), 1655 (jaartal-ankers).

Het juridisch eigendom van de toren behoort toe aan de burgerlijke gemeente, als uitvloeisel van een bepaling opgesteld in de Franse tijd, maar door de gemeente Leeuwarden nooit erkend.

Toren (ZO-zijde)

Klokken

De klokken in de toren dateren uit 1529 en 1582.

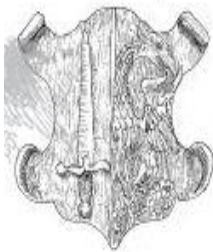
Op de eerste klok staat: *“Jhesus, Maria, Johannes – Rhuardus de Vouw me fecit anno dm. MCCCCXXIX”*.

De tweede klok heeft als opschrift: *“Sybrant van Cammingha, Epo van Douwma, Hessel van Feijtsma hovelingen tot Huisum. Tomas Both me fecit 1582”*.

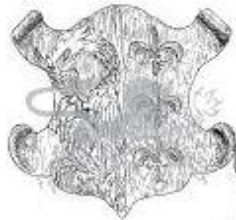
Verder staan de wapens van de schenkers op de klokken:

Sybrant van
Cammingha

Epo van
Douwma

Hessel van
Feytsma

Afbeeldingen van de wapens van de schenkers op de klok van 1582
(Beeldbank HCL)

Het huidige uurwerk is vermoedelijk uit 1837 en heeft het exemplaar uit 1631 vervangen.

In de Tweede wereldoorlog zijn de klokken naar Duitsland afgevoerd, maar zijn weer ongeschonden teruggevonden in een Duitse haven na afloop van de oorlog.

Het interieur

Het interieur van de kerk geeft een compleet beeld van een 17^e eeuwse protestantse kerkinrichting en behoort tot de top-10 kerken in Friesland.

Bij het binnenkomen is in het oog springend de eikenhouten kansel met doophek aan de zuidmuur en de dito herenbanken aan de noordmuur. De kansel zal nog op dezelfde plaats staan als voor de reformatie. Vroeger waren er geen zitplaatsen, maar stonden de bezoekers in de kerkruimte. In de 16^e eeuw

werden er geleidelijk een aantal “gewone” banken en een enkele herenbank als een soort moderne “VIP-lounge” tegenover de preekstoel geplaatst.

Overzicht kerkinterieur vanaf het orgel

De vrouwenbanken staan haaks op de zuidmuur, terwijl de mannenbanken dwars op de noordmuur staan. De banken hebben zijschotten met renaissance snijwerk uit de 16e en/of 17e eeuw.

De preekstoel

De eikenhouten preekstoel is de enige in Fryslân van voor de reformatie (1580) en bovendien één van de weinige achtkantige exemplaren in deze provincie. Ook het klankbord is achtkantig. Acht besneden consoles onder de kuip dragen basementen, waarop vrijstaande gecanneleerde, Korintische kolommen rusten. De dragers van de kolommen en de paneeltjes tussen de basementen zijn besneden met sierlijk bladornament. De panelen hebben een versiering in de vorm van bogen, die nisvormig zijn verdiept. In de nissen zijn schel-

pen en cannelures aangebracht. De preekstoel staat op een gesneden paal.

De preekstoel

Op de bovenrand van de fries staat een Latijnse tekst uit de R.K. Vulgaat, n.l. Jesaja 58-1:

“CLAMA NE CESSES VASI TUBA EXALTA VOCEM TUAM ET ANNUNTIA POPULO MEO SCELERA EORUM Et DOMUI JACOP PECCATA EORUM”, wat in de nieuwste Bijbelvertaling is vertaald als:

“ROEPT LUIDKEELS, ZONDER JE IN TE HOUDEN, VERHEF JE STEM ALS EEN RAMSHOORN. MAAK AAN MIJN VOLK ZIJN MISDADEN BEKEND, AAN HET VOLK VAN JACOB ZIJN ZONDEN”.

De preekstoel wordt omgeven door een eikenhouten doophek met gedraaide balusters uit de 17^e eeuw.

In de zgn. dooptuin bevindt zich ook nog het doopvat, gevat in een koperen wandarm aan de preekstoel uit 1604.

Herenbanken

Tegen de noordmuur staan drie overhulde herenbanken. De eerste twee overdekte herenbanken dateren uit de 17^e eeuw. De derde herenbank, tegenover de preekstoel, heeft gotische briefpanelen en dateert waarschijnlijk samen met de preekstoel uit het midden van de 16^e eeuw en waren dus al in gebruik tijdens de rooms-katholieke eredienst. Op de rand van deze overdekking staat de Latijnse tekst:

“ARBOR EX FRUCTIE ET LEO EX UNQUE”, vertaald:
“DE BOOM KENT MEN AAN ZIJN VRUCHTEN EN DE LEEUW AAN ZIJN KLAUW”.

De Gewelfschotels

De middeleeuwse rozetten (gewelfschotels) met passievoorstellingen in het houten tongewelf zijn uniek en hebben de Beeldenstorm overleefd. De gesneden rozetten beelden de lijdensgeschiedenis van Christus uit:

1^e Rozet: Zon der gerechtigheid

Op deze rozet is een stralende zon afgebeeld. Sinds oeroude tijden is de zon het symbool voor gerechtigheid. In het midden van de zon staan de letters **I.H.S.= In Hoc Signo** – “**In dit teken zult gij overwinnen**”. Meestal wordt het kruisteken met de letters I.H.S. verbonden, maar hier is het met de zon verbonden.

2^e Rozet: De doek van Veronica

Op de rozet houdt Veronica zelf de doek op. De legende van Veronica is in de Middeleeuwen ontstaan. De legende werd toen verbonden met de lijdensgeschiedenis van Jezus. Veronica gaf Jezus een doek om het zweet van zijn hoofd af te vegen. Zij kreeg de doek terug met een afdruk van zijn gelaat, die volgens de legende genezende kracht bevat

3^e Rozet: Stigmata Christi

Op de rozet zijn de doorboorde handen en voeten van Jezus samen met een kruis afgebeeld. De wondtekenen verwijzen naar de kruisiging van Jezus maar ook naar zijn opstanding. Na zijn opstanding verschijnt Hij aan zijn discipelen en toont hen zijn handen en voeten als bewijs dat hij geen geestverschijning is.

4^e Rozet: Johannes de Doper

Op deze vierde rozet is het hoofd van Johannes de Doper op een schotel afgebeeld. Deze voorstelling valt buiten de passie voorstellingen, maar is opgenomen omdat de dorpskerk aan Johannes de Doper gewijd is.

5^e Rozet: De "arma Christi "

Op de rozet staat een geselzuil afgebeeld. De misdadiger werd met de riemen of touwen, die kruislings zijn aangebracht, vastgebonden. Naast deze zuil is een gesel afgebeeld. Dit is een leren zweep met ingevlochten bikkels of stukjes metaal. Aan de andere kant staat een soort bezem of roede, waarmee Jezus op het hoofd geslagen werd.

6^e Rozet: De Doornenkroon

Op de rozet staat een doornenkroon afgebeeld. De twee stokken werden gebruikt om de kroon te hanteren. Voor bespotting als Koning der Joden werd Jezus de doornenkroon, die gemaakt is van stekelige Acantisbladeren, op het hoofd gezet.

7^e Rozet: Het Kruis

Op de 6^e rozet is een kruis met aan de ene kant een speer en aan de andere kant een riet of hysop-stengel te zien. De kruisiging bestond uit het ophangen van de veroordeelde aan een paal met een dwarsbalk in T-vorm. Tijdens het sterven van Jezus wordt in de bijbel melding gemaakt van een omstander die Jezus te

drinken geeft met behulp van een op een rietstengel geprikte spons, die doordrenkt was met zure wijn. De speer verwijst naar het feit dat na het sterven van Jezus een Romeins soldaat zich ervan vergewissen wilde, dat Jezus overleden was. Hij stak daarvoor een speer in de zijde van Jezus,

Het Avondmaalsilver

* Het oudste stuk is een zilveren beker uit 1605, met inscriptie: *H.Z. Meilink 1605.*

* Een tweede beker dateert uit 1802, met de tekst:

Anno 1802, Decbr. Gegeven door ds. Hermanus Wesselius als zijn Eerwaarde 25 Jaaren Leeraar der Herformde Gemeenten te Buitenpost, Roordahuizum en Huizum was geweest.

* De zilveren wijnkan is uit 1860 met de tekst:

Geschenk der Kerkvoogdij van de Hervormde Gemeente van Huizum, Ten gebruike bij het Heilig Avondmaal. J A. Witteveen, Predikant, Kerkvoogden F. de Haan, Jr. Mr. W.E. Engelen, P.A. Meeter, 1860.

* Een achthoekige broodschaal en twee zilveren bekkens werden in 1761 geschonken door Claes Koopmans en zijn zuster met de teksten:

Claes Hansen Koopmans, Oud-Burgermeester Der Stad Leûwarden en Trijntje Koopmans, Sijne Sûster, Hebben Desen Schotel Tot Ene Gedachtenisse Geschonken Aan de Kerk van Hûsûm; In Den Jaere 1761.

Verder zijn er nog twee ronde zilveren schalen ter gedachtenis aan de familie Cammingha-Gasinjet (overleden 1852 en 1853). En tenslotte nog een zilveren bekken (geldschaal) uit 1893.

Het orgel

Voor de reformatie had de kerk, blijkens een rekening van 1602, vermoedelijk al een orgel. Na diverse verbouwingen maakte de Leeuwarder orgelbouwer L. van Dam en Zonen in 1849 een nieuw orgel, deels met gebruikmaking van ouder pijpwerk, mogelijk uit het vorige orgel. Het orgel wordt dan ook als een Van Dam orgel gezien.

Na de restauratie in 1954-1956 door de firma Flintrop uit Zaandam wordt het orgel in 2013/2014 opnieuw onder handen genomen, nu door de firma Bakker en Timmenga uit Leeuwarden. Het orgel heeft twee manicalen met totaal circa 750 pijpen.

Aanzicht van het Van Dam-orgel

De Grafzerken

In de vloer van de kerk zijn 25 grote en kleine zerken opgenomen. De vroegste zerk bevat een tekst uit 1505. De naastliggende uit 1554 is een zgn. BG-steen van het bekende atelier van beeldsnijder Benedictus Gerbrandtsz. uit Leeuwarden. Van de 25 zerken zijn er een 8-tal uit de 16e eeuw en een 9-tal uit de 17e eeuw. De in de kerk begraven personen variëren van pastoor tot predikant, van hoveling tot burger, van bestuurder tot militair, maar er liggen ook verschillende kinderzerkjies. De meeste zerken zijn aangetast door vernielingen in de tijd van de Bataafse Republiek en tengevolge van slijtage door de eeuwen, waardoor veel wapens en teksten moeilijk leesbaar zijn.

In het koor van de kerk, waar het altaar stond, werden vaak de pastoors en later de predikanten begraven. Zo ligt de op één na laatste pastoor van Huizum van voor de reformatie, Douwe Pouwels (1571-1574) onder de rode Bremersteen begraven, waarschijnlijk afkomstig van een sarcofaagdekseel. Met op de zerk nog herkenbaar het pastoorsteken: de miskelk met

hostie. Dezelfde zerk is in de 16e eeuw hergebruikt door predikant Gerardus Elarts voor zijn vrouw Maria Elisabeth Stakebrand, die als dispensier (hoofd van de keuken) in dienst was van prinses Albertina van Nassau.

Een ander sarcofaagdekseel van rode Bremersteen, wat mogelijk dienst heeft gedaan als altaarsteen is na de reformatie geplaatst onder de drempel in de toegang van de hal naar de toren. (duidelijker kon men zich in de tijd van de reformatie niet afzetten tegen de Rooms).

Naast de zerk van de pastoor liggen de zerken van drie predikanten, die van 1658 t/m 1696 in Huizum hebben gestaan. Dichtbij het doophek ter hoogte van de preekstoel liggen de meest bekende edelen van Huizum, zoals hieronder op de volgende beide foto's is weergegeven.

Zerk van Heerschap **Hessel van Abbingha** (+1550) en zijn vrouw Jel van Metslawier (+1546)

Zerk van Heerschap **Hessel Jelgersz. Feytsma** (+1505). Deze zerk is 3x hergebruikt door de fam. Winhout (+1739/1766/1769)

Onder de kerkvloer bevinden zich vier grafkelders, waarvan één van de familie Cammingha.

Het Kerkhof

In het begin van de 19e eeuw werd het begraven in de kerk wegens onhygiënische toestanden verboden en werd de begraafplaats buiten de kerk in gebruik genomen. De Dorpskerk staat op een ruim kerkhof, waarvan de exploitatie buiten de afscheiding rondom de kerk, sinds 1969 in handen is van de burgerlijke gemeente Leeuwarden. De zgn. "Oude Begraafplaats" direct rondom de kerk is formeel in 1979 buiten gebruik gesteld. De laatste persoon is hier op 11-11-1977 begraven.

In de zuidmuur van de kerk is een gedenksteen uit 1828 gemetseld ter nagedachtenis aan **Eelkje Poppes** (+1828) met haar vijf kinderen.

Op het kerkhof liggen nog verscheidene, bekende oud-Huizumers en/of oud-Leeuwarders, zoals b.v.:

Klaas Tigler (1724-1811) leraar bij de Doopsgezinde Gemeente te Leeuwarden (Klaas Tigler leen);

Jh. Mr. Daniel de Blocq van Haersma de With (1797-1857) Lid van de Staten van Fryslân, Grietman van Oostdongeradeel, Dijkgraaf der Zeedijken contributie aldaar en Grietman- Burgemeester van Achtkarspelen;

Pieter van Dam (1856-1927) kerkorgel fabrikant;

R(egnerus) H(endrik) S(juck) G(errolt) Juckema van Burmania Baron Rengers (1796-1873);

Iskjen Catalina van Sloterdijck (1752-1832);

Sophius Cornelis van der Meulen (1901-1925) met Friese tekst, zoon van Tjibbe Gearts van der Meulen uit Bergum;

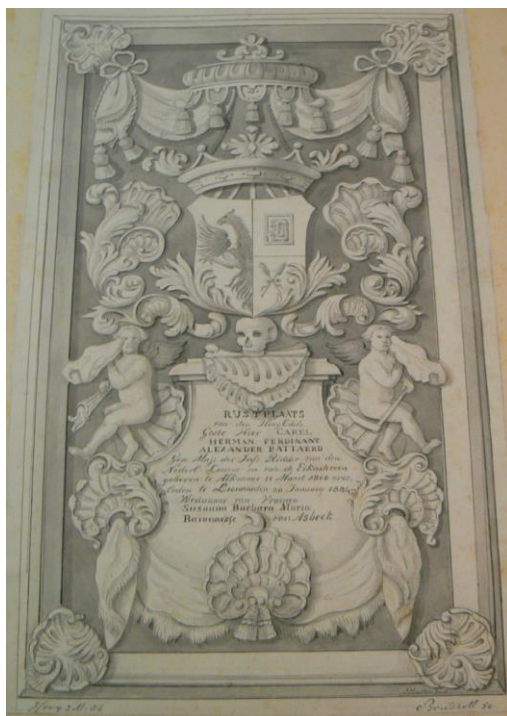
Meine Sjerps Kaastra (1819-1888) gardenier in Leeuwarden;

Setske J. Reitsma (1867-1936) rustend hoofdverpleegster Diaconessenhuis Leeuwarden;

Jan de Jong (1851-1926) in leven voorganger der Zevendedags-Baptiste-Gemeente te Leeuwarden;

O(ebele) L(ourens) Veerman (1877-1931) van de gereformeerde Jeugd te Leeuwarden.

Maar de mooiste en imposantste zerk ligt zuidelijk van de toren. Deze is van de “gepensioneerde majoor” **Carel Herman Ferdinand Alexander Battaerd** (1800-1884) ridder van de Nederlandse Leeuw en zijn echtgenote **Susanna Barbera Maria Baronesse van Asbeck zu Berge und Münsterhausen** (1791-1873). Hij heeft o.a. deelgenomen aan de slag bij Waterloo. Dit echtpaar bleef kinderloos, maar heeft als zoon aangenomen Carel Herman Ferdinand Alexander Corbelijn (1847-1913), die in 1870 de geslachtsnaam Battaerd aan de zijne mocht toevoegen. Hij werd een gewaardeerd penningkundige. Op de zerken zijn ter weerszijden van een cartouche o.a. twee figuren afgebeeld, de één met een zeis en de ander met een omgekeerde fakkel, zinnebeeld van de dood.

Zerk van Carel Herman Ferdinand Alexander Battaerd.
 (Tekening A. Martin, Collectie Fries Museum)

Eigendomssituatie

De Dorpskerk is thans nog in eigendom van de Protestantse Gemeente te Leeuwarden-Huizum, die ontstond op 1 januari 2006 door de vereniging van de Gereformeerde Kerk te Leeuwarden-Huizum en de Hervormde Gemeente van Leeuwarden-Huizum.

Vanaf Pinksteren (mei) 2009 werd de Dorpskerk met de Oase toegewezen aan de wijkgemeente Huizum-Oost van de protestantse gemeente Leeuwarden-Huizum. Na een jaar beide kerken om en om te hebben gebruikt voor de erediensten is in maart 2010 besloten voortaan de erediensten alleen in de Oase te vieren en is de Dorpskerk voor de erediensten gesloten.

In 2013 is het principebesluit genomen de Huizumer Dorpskerk over te dragen aan de Stichting Alde Fryske Tsjerken.

Gebruikte bronnen:

Lassche, mr. Harm A., Huizumer dorpskerk, gebouw, functie, omgeving (1977);

Hoeve, S. ten, Friese preekstoelen (1980);

Abma, dr. G., Ljouwerteradiel (1984);

Wassenaar, ds. J.D.Th., De Passievoorstellungen in de Huizumer Dorpskerk, artikel in de Keppelstok, nr. 50 (1995);

Grijpstra, S. en S.G. Kingma, Bijdragen ta de skiednis fan it Sudertrimdiel, yn: Tusken Potmarge en Jokse, Sudertrimdiel-rige V (2002);

Adema Architecten, St. Johannes Kerk te Huizum. Analyse kerk en meubilair (2008);

Cuperus, Sjoerd en Rients Faber, Geschiedkundige Bijzonderheden betrekkelijk den Dorpe Huizum; bijeengebracht door wijlen Herm.

Wesseius, Predikant te Huizum, yn: Sudertrimdiel-rige III (2006);

Wassenaar, ds. J.D.Th., Preekstoelen die getuigen (2010);

Bok, Leon, Bureau Funeraire Adviezen, Inventarisatie Grafmonumenten Noorder- en Huizumberbegraafplaats Leeuwarden (2010);

Karstkarel, Peter, Alle middeleeuwse kerken in Friesland (2010);

Steensma, Regnerus, Protestantse kerken, hun pracht en kracht (2013).

www.aldefrysketsjerken.nl/kerkbeschrijvingen

www.sudertrimdiel.nl/publikaasjes; www.kerkhuizum.nl;

Kerk en begraafplaats vanuit het zuidoosten